

Täpsustusi ja täiendusi Masingute suguvõsatabeleisse

Malle Salupere

Artikkel näitab, et varasem oletus O. W. Masingu (1763–1832) isa kohta on ekslik, ning pakub selle asemel välja uue. Arhiivianalüüsi tulemusel ilmneb, et mitmed Masingute suguvõsa liinid, kes on pidanud ennast baltisakslasteks, pärinevad tegelikult eestlastest.

Der Beitrag zeigt, dass eine frühere Annahme bezüglich des Vaters von Otto Wilhelm Masing (1763–1832) fehlerhaft ist und er bietet stattdessen eine neue Vermutung an. Auf Basis von Archivadokumenten wird belegt, dass mehrere Linien des Geschlechts der Masings, die sich für Deutschbalten hielten, tatsächlich von Esten abstammten.

Genealoogia, O. W. Masing, Liivimaa, ajalugu

Genealogie, O. W. Masing, Livland, Geschichte

Siinkirjutajal on tänu kohatule uudishimule, mis Ajalooarhiivis töötades aina sundis pilku heitma kutsuva pealkirjaga toimikutesse ning raamatutesse, korduvalt õnnestunud tuua käibesse varem kasutamata arhiivimaterjale, täiendada seniseid teadmisi või täpsustada mitmeid asjaolusid ning elulugusid nii eesti kui vene kultuuriloos ja Tartu-kesksetes 19. sajandi algupoole saksa-vene-eesti kultuurikontaktides. Sealjuures on tulnud kogeda, et mõnedki leiud ja täpsustused pole huvitanud isegi teatmeteoste koostajaid ega biograafe (Lydia Koidula täiseesti päritolu, Kristjan Jaak Petersoni õpingud, Friedrich Schilleri mälestussammas Helmes jm).¹ Sama on muidugi osaks saanud teistelegi autoritele. Uurijad aga on parandamatu

¹ Need mitmes ajakirjas või kogumikus ja eri keeltes ilmunud artiklid on osalt koondatud mitmesse autorikogumikku (Salupere 1998; 2012). Viimases neist leidub ka autori seni ilmunud teadustööde bibliograafia.

inimtõug, kes ikka usuvad, et nende huviobjektid veel kellelegi huvi pakuvad.

Artikli teema hakkas hargnema juhuleiust, kui paarikümne aasta eest otsisin Torma ja Lohusuu kirikuraamatutest andmeid Küchelbekerite viibimise kohta Avinurmes, kus Torma pastor Franz G. F. Asverusel oli vahetevahel tavaks mõne koguduseliikme kohta teha pikki sissekandeid. Üks seesugune 1808. aastast puudutas kohaliku köstri Heinrich/Hindrik Masingu (1753–?) ema Anna Masingut, Maarja-Magdaleena kihelkonna Kõrendu² koolmeistri Hansu/Antsu/Anso (1719–1769, nimi varieerub sissekannetes) leske, kes oli surres loetlenud oma lapsi ja lapselapsi. See autentne teave tekitas huvi Masingute suguvõsa vastu ja võimaldas tuvastada olulisi eksimusi sada aastat hiljem koostatud Masingute suguvõsatabelites, mille autoriks on pastor, kirjanik ja kultuuriloolane Martin Lipp (1854–1923) (Lipp 1907).³ Materjal jäi tiksuma, kasutasin seda ühe näitena ettekandes „Mittesaksad, kadakasaksad ja baltisakslased“ Ajaloo Instituudi Eesti moodsa ajaloo V konverentsil Tallinnas 1997. aastal. Ettekanne ilmus oluliselt täiendatuna sama pealkirja all minu 2012. aasta kogumikus (Salupere 2012: 32–51). Alljärgnevas tuleb paratamatult sealt üht-teist korrata, kuid püüame jääda miinimumi piiridesse. Loodetavasti õnnestub meil usutavalt tõestada Otto Wilhelm Masingu lähisugulus teiste kuulsate Masingutega, kuna nimetatud Anna osutus tema lelle ehk isa venna leseks.

Masingute suguvõsaloo senisest uurimisest ja rahvusküsimusest

Esimene tuntud eesti soost kirja- ja keelemees, õ-tähe eesti keelde tooja Otto Wilhelm Masing (1763–1832), võiks öelda – meie esimene tõeline suurmees, ei saa kiidelda uurijate huvi üleküllusega. Koguni

² See küla asub Jõgeva maakonnas Tabivere vallas ja kannab tänapäeval Kõrenduse nime. Autor kasutab 18. sajandi kirjalikes allikates esineva saksakeelse nimevormi *Körrendu* vastet Kõrendu, mida on Masingute suguvõsa päritolu kontekstis esitatud juba Martin Lipu aegadest. *Toim.*

³ Edaspidi viitan sellele teosele tekstis lehekülje või tabeli (Lipul „leht“) numbriga.

tema 250. sünniaastapäev 2013. aasta lõpul möödus olulise tähelepanuta. Nii pole üllatav, kui Masingu kohta ikka veel võib leida uusi fakte. Pigem on ootamatu, kui kriitikavabalt on enam kui sajandi vältel lepitud nõrgalt argumenteeritud väidetega keelemehest pastori tolaeagse seisusühiskonna jaoks erakordsest päritolust (väidetavalt kangrutest!), ja kui elujõulised ning varieeruvad on kõikvõimalikud müüdid ja legendid, millest suur osa oleks ju täiesti kontrollitavad.

Siinses artiklis keskendume kahele probleemile: esiteks Masingute suguvõsa ühe kuulsama esindaja Otto Wilhelmi tegeliku isa kindlakstegemisele, teiseks sissejuhatuses nimetatud juhuleiust (O. W. Masingu lellenaise meenutus) tulenevatele korrektsioonidele Martin Lipu „Masingite suguvõsa“ perekonnaskeemides, peatudes veidi ka rahvusküsimusel.

Kaiavere metsade ühest kannust võrsunud Masingute hiigelsuguvõsa oli juba enam kui saja aasta eest lõhenenud eestlasteks ja veendunud baltisakslasteks. Mõlemasse on jagunud hulganisti tuntud ja kuulsaid mehi, kuid viimased on kindlad, et nende esindajad pole iialgi kuulunud maarahva hulka. See teema muutus vastasleeride jaoks eriti aktuaalseks 19. ja 20. sajandi vahetuse paiku, mil eesti rahvuslased hakkasid uhkusega oma suurmeestest rääkima, kuna aga need, kes end baltisakslasteks pidasid, asusid tõrjuma kahtlustusi matsipäritolus. Ilmselt on paljud legendid just siis kindlama kuju saanud, samas faktidest üha rohkem eemaldudes. Iseloomulik on üks säärane poleemika 1901. aastal *Postimehe* ja saksa lehtede vahel, kui esimene oli avaldanud järelehüüde 13. augustil surnud Vastseliina pastorile Gustav Masingule (1832–1901), rõhutades tema eesti päritolu. Artiklit refereeriti *Revalsche Zeitung*'is, millele G. Masingu õepoeg, Pärnu Nikolai kiriku ülemõpetaja F. Kolbe reageeris suguvõsa au kaitsva artikliga 5. septembri *Rigasche Rundschau*'s. Sellele vastas *Postimees* omakorda artikliga „Üks sugu-päästja“,⁴ tsiteerides pikalt ka Kolbe artiklit, mille üks argument väärrib esiletõstmist. Nimelt väidab autor, et kui varem, s.t eelmisel sajandil ei pidanud Masingu perekonna liikmed vajalikuks vaidlustada, kui neid eestlasteks peeti või Äksi praostiga [O. W. Masing] seostati, „sis sündis

⁴ Postimees, 1901, 08. september, lk 1–2.

see sellepärast, et perekonnaliikmed selles, et neid eestlasteks peeti, ei paremaks ega halvemaks pidamist ei näinud, vaid arvasivad: „Ise on mees.““ *Postimehe* artikkel, mille autor on nähtavasti toimetaja Jaan Tõnisson ise, jätkub küllalt ründavas toonis, milles Kolbe argumentid ümber lükatakse, võttes appi ka M. Lipu peatüki Masingutest „Kodumaa kiriku ja hariduse loos“.

Martin Lipp alustab oma 1907. aastal ilmunud uurimust Masingute suguvõsast ülevaatega kõigist teadaolevatest legendidest (Lipp 1907: 2–6), mis töö käigus üksteise järel varisevad. Kirikuraamatud asusid koguduste kantseleides, nii et tal tuli kasutada ametivendade abi andmete otsimiseks. Kuna need pole alati täielikud, siis pole ka Lipu esmapilgul põhjalikud genealoogilised andmed lõpuni usaldusväärsed, sest vahel on mõned olulised seigad jäänud märkamata, teisel aga on ta lünkade täitmiseks serveerinud pärimusi või omaenda julgeid oletusi tõestatud faktide ning lõpliku tõena. Lipp on O. W. Masingu järglasi ja sugulasi-tuttavaid intervjuuerides ning kirikuraamatute andmeid uurides teinud ära tohutu töö, pannud kokku hulga keerulisi genealoogilisi tabeleid, andnud nende kirjelduse ligi sajal leheküljel (Lipp 1907: 7–104). Tänapäeval jääb üle vaid imestada, kuidas ilmselged traageliidid enam kui saja aasta jooksul kedagi pole seganud.

Kuid mitte Lipu vigadele ega liigsele ilukõnele ei juhtinud tähelepanu Iisaku apteeker Johannes Masing (1874–1958) matsipäritolu kummutas saksakeelses vastuses (Masing 1910). Lipp vääras pärimused Põhjasõja ajal või järel Saksamaalt või Rootsist tulnud vanaisadest, millesse kaljukindlalt uskusid paljud Masingud, sh O. W. Masingu järeltulijad. J. Masing nihutas legendi sada aastat tahapoole (sellest peetakse saksa leeris tänaseni kinni), tuues sisse koos Gustav Adolfiga 1629 maale tulnud ja Kaiavere metsa asunud rootsi ohvitseri, kelle järeltulijaid olevat ikka rootslasteks peetud ja kes olnud alati vabad. Tema vastulause sisu ja paatos seisneski kinnituses, et Masingud pole iialgi kuulunud maarahva hulka ja et kirikuraamatute eestikeelsed sissekanded nende kohta ei tõesta rahvuslikku kuuluvust. Selles on tal niipalju õigus, et enne 19. sajandit ja Baltikumis kuni ärkamisajani jagunes ühiskond seisuste järgi ning alajaotused *Deutsch* ja *Undeutsch* tähistasid saksa (NB! mitte sakslast!) ja mittesaksa, pärisorjuse ajal

eeskätt vaba ja mittevaba. See, et üldjuhul jooksis piirjoon rahvuste vahel, tulenes juba kohalikest oludest. Ei maksa unustada, et rahvuslikku kuuluvust tähistavad sõnad *eestlane* ja *eesti rahvas* juurutas alles „postipapa“ Johann Woldemar Jannsen (1819–1890) oma alates 1857 ilmunud ajalehtedega. 18. sajandil pidasid paljud pastorid, sealhulgas siin lähemalt vaatluse alla tulevates Maarja-Magdaleena ja Lohusuu kogudustes, kinni reeglist, et sissekanded eestlaste kohta tehti eesti keeles; kui aga keegi näiteks abiellus saksa või kutsus tolle vade-riks, nimetatakse viimast samas sissekandes saksa keeles. Masingud figureerivad eesti pihtkondades eesti keeles, kuni hakkavad imbuma saksa pihtkondadesse seoses „paremasse seltskonda“ jõudmisega.

Saksa pihtkondade sissekannetes muidugi maakeelt ei kasutatud. Suguvõsa kodukohta, Maarja-Magdaleena kihelkonna kirikuraamatud algavad 1727 ja on lünklikud, nii et Põhjasõja-eelseid sünnidaatumeid saab tuvastada vaid kaudselt, näiteks abielude, surmameetrikate ja muu kaudu. Üht-teist aga leidub teiste kihelkondade, nagu Torma-Lohusuu, Äksi ja muude kihelkondade 17. sajandi lõpust peale säilinud dokumentides. Just Lohusuu kirikuraamatu eesti koguduse⁵ sissekanded olidki käesoleva artikli ajendiks.

Kahjuks on kogu Lipu materjal kriitikata üle võetud kadakasakslaste koostatud 20. sajandi perekonnatabelitesse. Nimelt avaldati 1930. aastatel Saksamaal rüütelkondade varem ilmunud genealoogiliste käsiraamatute eeskujul suur suguvõsade raamat kodanikuseisusest perekondade kohta, mille 79. köide sisaldab Tallinna arsti Alexander v. Pezoldi abiga koostatud Balti suguvõsade raamatu (*Geschlechterbuch* 1933), kus Masingud leiame lk 313–398. Selles on M. Lipu tabelite andmeid täiendatud hilisemate järeltulijatega, kuid käsitletud on vaid Jõevälja kangur Jaagu ehk O. W. Masingu väidetava esiisa ning Lipu järgi kolmanda suguvõsaharu kahe oksa, Kaiavere mölder Miku kahe poja (neid oli teadaolevalt viis, pea kõigil hulk lapsi) järglasi, „kuna kõik Masingud, kes pärast ümberasumist Saksamaal,

⁵ 18. sajandil jagunesid kirikukogudused keele- ja seisusepõhiselt eesti ja saksa pihtkonnaks (kõnekeeles ka „kogudusteks“), mida mõlemaid tähistab saksa keeles sõna *Gemeinde*. Pastor F. Asverus kasutabki seal sõna *Esthnische Gemeinde*, Palamuse pastor L. Kolbe aga on surnuteregistri pealkirjastanud *Begrabene Deutschen Standes*. Tavaliselt piirdutakse eristamisega *Deutsch – Undeutsch*.

Rootsis või Ameerikas elavad, üksikute eranditega nende järeltulijad on⁶. Masingute suguvõsaga on 1960ndatel edasi tegelenud Woldemar Masing, kelle koostatud *Stammbuch der Familie Masing* kserokoopia leidub akadeemik Viktor Masingu (1925–2001) fondis TÜ käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas⁶ ja kujutab endast Pezoldi raamatu Masingute suguvõsa skemaatilist koondtabelit hilisemate täiendustega. Ka V. Masing ise püüdis eluõhtul suguvõsatabelites korda luua. Ta tuvastas enda põlvnemise mölder Miku poja, mölder Jaani poja-poja ehk Sangaste möldri Abrahami (1766–?) poja Johann Micheli (1805–1892) järeltulijana, kuid põhjalikku uurimist ei jõudnud ette võtta.⁷ Lipp (1907; neljas leht) pole Johann Micheli kohta sünnijärgseid andmeid ega järglasi tuvastanud.

Tavapärase perekonda tutvustavas *Geschlechterbuch*'i sissehatuses antakse eelkõige aadliseisusse jõudnud Masingute⁸ kolme erineva vapi kirjeldus (viljapeadega, maasikataimega ja kuldse ristiga, lk 313–314), siis jutustatakse põlvnemislegendi Johannes Masingu järgi ja tuletatakse perenimi isanime Thomasson või Thomassen järgi: Thomassen, Massen, Massing, Masing, kuna väidetaval esisilal, Gustav Adolfi armeest irdunud (deserteerunud?) ja Kaiavere metsa elama asunud Rootsi ohvitseril olevat perekonnanimi kas puudunud või olid järgnevad põlved selle unustanud, ürikulisi andmeid aga polevat võimalik leida, sest Maarja-Magdaleena kirikuraamatud algavad 1727 (lk 314–315). Täies kooskõlas raamatu ilmumisajaga (aaria rassi kultus!) väidetakse samuti, et selle suguvõsa mehed on enamasti pikka kasvu, blondid ja sinisilmsed (lk 316). M. Lipu raamatus toodud portreed ja isegi samas teoses lk 322 juures reprodutseeritud köster Johann Friedrich Masingu (1792–1878) foto seda küll ei kinnita, vaid näitavad enamasti ehtsat 19. sajandi soome-ugri talupojatüüpi. Muide, sellel J. F. Masingul olevat kaasaegsete väitel olnud suur sarnasus

⁶ TÜ KHO f 117, s 46, pagineerimata.

⁷ Samas, masinkirjas lisaleht Johann Micheli järglastega.

⁸ Venemaa teenistusastmete tabel (14 astet) võimaldas tavakodanikul jõuda aadliseisusse. Kuni 1856. aastani andis päritava aadliseisuse tsiviilteenistuses õue-nõuniku ehk VII teenistusaste (nt professor), sõjaväes alampolkovniku aukraad. Hiljem tuli aadliseisusse jõudmiseks välja teenida IV aste – tõelise riiginõuniku või kindralmajori ametinimetuse.

Äksi praosti O. W. Masinguga (Lipp 1907: 174). Muidu on meie õ-tähe leiutajast säilinud vaid kaks eri vanuses tehtud käärilõikes varjupilti⁹ ning tütre suuline kirjeldus, milles ta muu hulgas väidab, et isa olnud alla keskmist kasvu (Lipp 1907: 173–174).

*Tagasivaade Masingute suguvõsa
algusele: senised seisukohad*

Nagu öeldud, pole hilisemad genealoogiate koostajad Lipu suguvõsatabelitesse parandusi teinud, vaid on need lihtsalt üle võtnud ja edasi arendanud. Esitame neist lühiülevaate koos märkustega (vt joonis 1, lk 54).

Tundmatu esiisa oli Lipule vajalik, et teha väidetavast O. W. Masingu vaarisast Kangru Jaagust adramaarevisjonidest tuvastatud Helmiku Andrese vend. See Andres on tõepoolest kogu tuntud Masingute suguvõsa esiisa. Tema kolmest pojast vanim, Johann (1685–1734), oli esimene Põhjasõja-järgne Maarja-Magdaleena köster ja perekonnale nime andja. Legendi järgi olevat uuele pastorile silma jäänud terane ja nägus noormees, kes käis kiriklas maasikaid pakkumas ja kelle ta köstriks koolitas. Nimi Johann Masick jäi poisile külge ja seda hakkasid kasutama kõik Helmiku Andrese järeltulijad, olgu köstri-, möldri- või muus ametis. Samas koguduses on köstriametit pidanud Johann Masicku pojad ja pojapojad üle saja aasta, aga Masickuid on sellesse ametisse jagunud ka lähedastesse ja kaugematesse kihelkondadesse. Lipu andmeil (1907: 23) oli 19. sajandi algul eri kogudustes korraga ametis 9 köster Masingut (selleks ajaks oli nimi teisenenud „saksa“ vääriliseks).

Helmiku Andrese teisel pojal Jaanil on Lipp tuvastanud kolm poega, kellest keskmine Jaan/Johann (1717–?) paistab silma viie poja ning neist lähtuva arvuka järglaskonnaga. Lipp pole tema elukohti kirjeldanud, kuid on registreerinud tema naise Mari ja lapsed. Meid huvitab aga Helmiku Andrese kolmas poeg, Kaiavere mõisa mölder Mikk/Mihkel (1693–1748) oma viie pojaga, kes on sündinud aastatel 1717–1732.

⁹ Neist esimene on vähetuntud ja leidub O. W. Masingu kirjade publikatsiooni I köite esilehel (Masing 1995).

Viimati sündisid kaksikud Toomas ja Andres, kellest esimene „kaob“ kirikukirjadest. Alljärgnevalt püüame tõestada, et ilmselt on just temast pärast nimevahetust saanud see Christian Masick/Masing, kes 1759 saab Lohusuu köstriks ning seejärel O. W. Masingu isaks. Seda versiooni asumegi vaatlema. Esmalt aga Masingutest kui vabatalupoegadest ja nende priiuse loost.

Masingute vabadus ja priiuseprotsess

Ei saa täiesti kindlalt öelda, et Masingute suguvõsa pärineb põlisest vabatalupoegadest. Sellest aga, et nad on olnud vabad, annab tunnistust niinimetatud priiuseprotsess, millele keskenduvad nii Masingute arvukad ja värvikad perepärimused kui ka kirjalikud allikad. Könesolev protsess peeti Tartu kreisikohtus ja lõppes 1784. aasta algul Kaiavere mõisa omaniku parun Otto Gustav von Roseni (alates 1776 maakohtu assessor, seejärel kreisikohtunik) eesistumisel. Algataja olevat olnud seesama Rosen, kes oli märganud, et tema hiljuti omandatud Kaiavere mõisa all elab hulk end vabaks pidavaid Masinguid, kellest paljud on juba mujale lahkunud, ning mõisa uus omanik olevat otsustanud oma õigused kohtu abiga kehtestada.¹⁰ Selle protsessi materjalid pole säilinud, aga neid on mitmes registris mainitud. Protsessi tulemusel pole Masinguid tunnistatud mitte rootslasteks ega sakslasteks, vaid vabadeks (Lipp 1907: 102–112). Just vabatalupoegade hulka kuulumine on ka põhjuseks, miks Masingute suguvõsa liikmetel oli juba 18. sajandi algupoolel perekonnanimi: tavalisi päristalupoegi eristati talu ja/või isanime järgi. Tuleb meenutada, et *pärisori* (*Erbbauer*, *крепостной*) ei tähistanud orja ega orjust praeguses tähenduses, vaid päritavat maaharijat, kes elas isalt pojale päranduvas talus, pidas sulaseid ja teenijatüdrukuid ning käis ise mõisatööl haruharva, näiteks aidavalves. Fikseerunud sunnismaisus ja mõisnike süvenenud omavoli andsid

¹⁰ Otto Gustav von Rosen oli kurikuulsa „Roseni deklaratsiooni“ autori, Liivimaa maanõuniku Otto Fabian v. Roseni (1683–1764) järeltulija. Selle deklaratsiooni ning 18. sajandi alguse vindikatsiooni- ja vabadusprotsesside kohta vt Salupere 1998: 34–43.

sõnale tänu ärkamisaegsetele tõlgendustele hoopis teise, tänapäevase tähenduse.¹¹

Vabad inimesed jagunesid eri kategooriatesse. Vabatalupojad võisid olla mõisniku vabaks lastud – seda varianti eeldab Masingute puhul ka Lipp (1907; 14–15), kirjutades selle heateo Kaiavere mõisa omaniku Jakob Heinrich von Rothauseni arvele (1678–1744). Ilmselt on Masingud siiski end juba varem vabadeks pidanud, aga võisid saada mõisnikult vastava kinnituse.

Peale talupidajate olid olemas mitmesugused käsitöölised, mõldrid jne, kes end mitmel põhjusel vabaks nimetasid. Veel tähistas kategooria *vabadikud*, sks *Lostreiber* vabalt kohta vahetavat tööjõudu.¹²

Pärast sõda, nälga ja katku suurenes „vabade ja võõraste“ arv siserändajate (enamasti Soomest) ja väejuoksikute, aga ka oma päriskohtadest pagenute arvel hüppeliselt. See ajendas keisrinna Jelizaveta soosikut, Itaalia seiklejat õuenõunik Melissinot 1750. aastal soovitava kontrollida ennast vabaks pidavate inimeste tausta – põhjusel, et neid on liiga palju ja vabad polnud maksukohuslased (Salupere 2012: 40–43). Järgnenud ulatusliku kontrollimisaktsiooni tulemusena ei õnnestunud umbes kolmandikul uurimiselustest oma priiuse aluseks olevaid dokumente esitada või nad loobusid väitlusest. Mõlemal juhul loeti nad vastava mõisa päristalupoegadeks või saadeti tagasi kodukohta. Masingutel õnnestus enda vabadust tõestada ja priiuseprotsessis jäi üle vaid dokumendid esitada, mis mõisniku hagi tühistasid.

¹¹ Kuni 17. sajandini käisid talupojad ringi üsna sirge seljaga, olid jõukad ja ajasid äri, mida küll püüti igapidi takistada. Tõeline sunnismaisus kujunes välja Rootsi aja lõpul, rööbiti absolutismi juurutamisega Euroopas ja Venemaal. Rahvast oli maal vähe, talud olid suured ning jõukad, mõisad suhteliselt väikesed ja vaesed. Ka mõisatöö ei olnud veel ülejõukäiv, kuna mõisaid oli neljasaja aastaga, kuni Rootsi ajani rajatud umbes pool tuhat, Põhjasõjaks tõusis see arv Liivi- ja Eestimaa kokku tuhandeni ja vaba maad enam ei jäänud.

¹² Tegelik arvepidamine inimeste, eriti vabadike liikumise üle algab sunnismaisusega ja Rootsi kirikuseadusega, mis kehtis alates 1680. aastatest. Kuna mõisnike maksud sõltusid tööjõuliste meeshingede arvust, pole see aga kuigi täpne. Seepärast on Põhjasõja-järgne rahvaarv kõvasti alaregistreeritud, mis seletab enneolematut neljakordset iibeplahvatust 1782. aasta revisjoni järgi (Salupere 2012; 220–224, 246).

Ajavahemikus 1785–1811 on mitmed Masingud priiuseprotsessi tulemuste põhjal taotlenud tõendeid oma priiuse kohta. Üks iseloomulik tekst kõlab nii:

Käesolevaga annab Tartumaa Kreisikohus teada: selle järgi on Vara kabeli juures ametis olev köster Kristian Masing¹³, koos teiste Masingu perekonna liikmetega selle kreisikohtu 15. jaanuarist 1784 jõustunud otsusega tunnistatud vabaks ja antud talle see vabaduskiri tema takistamatuks liikumiseks, ja et igatiüks teda vabamehena kohtleks, tema enda nõudmisel välja antud. Kinnituseks on sellele peale tavalise kohtuallkirja pandud kohtu pitsat. Tartus 16. augustil 1788. Parun Rosen, Kreisikohtunik.¹⁴

Vabaduskirjad võimaldasid inimestel vabalt elukohta vahetada (hiljem pärisorjuse kaotamine Eesti- ja Liivimaal seda õigust talupoegadele ei andnud). Enamasti aga jäid vabadki maksualusteks, kui nad just ei olnud riigi- või kirikuametis, ja seega on leitavad revisjonikirjades. Läänemere provintsidele laienesid ülevenemaalised hingerevisjonid alates 1782. aastast (IV revisjon). Nüüdsest kehtestati pearahakohustus ka vabadele (v.a aadlikud, vaimulikud ja riigiteenistujad) ning revisjoniga registreeriti nii vabad kui ka mittevabad pearahamaksjad. Esimesed on 1782. aasta revisjonis registreeritud elukohajärgselt. Kuna aga vabad pearahamaksjad vahetasid sageli elukohta, hakati neid edaspidi kirja panema kindlas kreisilinnas, kus nad sõltumata elukohast õiendasid oma pearahamaksud ja esitasid igaks revisjoniks andmed. Kui toonaste bürokraatide elu sellega lihtsustus, siis tänapäevaste uurijate tööd see raskendab. Pealegi pole uurijad kindlas kreisilinnas registreerimise nõudega pahatihti kursis ning imestavad, miks linnade revisjonilehtedes leidub peresid, kelle kohta kiriku- kirjades pole mingeid andmeid, või miks mõisate revisjonid ei kajasta neid, kes teadaolevalt seal mõisates elavad. Teadlikult otsides on enamik perekondi revisjonides jälgitavad kuni viimase, X revisjonini 1858. aastal.

¹³ O. W. Masingu isa oli Masingute suure suguvõsa esimene Kristjan, sealtpäele esineb seda nime arvukalt.

¹⁴ EAA 997-1-664, l 113.

O. W. Masingu esivanemate hulgas polnud kangruid

Perepärимuste kohta võiks paljugi öelda, aga keskendume peami-sele. Kõige kurioossem Lipu oletus on O. W. Masingu isa Christiani „leidmine“. Torma köster Johann Friedrich Masing (1828–1910) oli küll Lipule rääkinud (Lipp 1907: 146–152), et O. W. Masingu isa ja tema vanaisa isa olnud vennad (seega mõlemad pidid olema Kaiavere möldri Mihkli pojad), kuid Lipp, kes tema andmeid muidu usaldas,¹⁵ arvas, et ta eksis seekord ja sugulust tuleb otsida üle-eelmisest generatsioonist, kuhu kirikuraamatu andmed ei ulata, kuna Möldri Mikul polevat Kristjani-nimelist poega olnud (nimede õigekirjutus polnud tollal kuigi järjekindel). Siin on ta teinud suguvõsaurijate tavavea: uskudes, et kõik antud kihelkonna inimesed peavad olema samas registreeritud, pidas ta sünniregistrist leitud ainukest sobiva aastakäigu (1733) Kristjanit O. W. Masingu isaks. Ei teda ega hilise-maid autoreid pole seganud, et selle Kristjani vanemad – Jõevälja kangur Karel koos naise Annikaga – pole Masickute/Masingutega suhelnud (vaderite ringid on täiesti erinevad). Pole seganud seegi, et ükski pärimus ei räägi sugulastest-kangrutest ja et ka pärast vabakslaskmist pole ükski Jõevälja kangrutest Masingu perekonna-nime kandnud.¹⁶ Samas esinevad kõik Lipu tuvastatud Helmiku Andrese üliarvukad järglased juba 18. sajandil Masicku/Masingu nime all. Tihedad suhted seevastu on Kangru-Kaarlil enda samuti kangrust venna Adami perega, kelle poeg Kristjan on 6. augustil 1736, teisel eluaastal surnud: „*Jõevälja kangru Adama p. Kristjan 1 ¼ a. vana.*“¹⁷ Jõevälja kangru Kareli poja Kristjani, nagu teistegi selle kihelkonna elanike elust, on andmed napid, sest Maarja-Magdaleena kirikuraamatutes puuduvad sissekanded kõigi toimingute kohta 1753–1760 ning samuti aastate 1766–1768 kohta.

¹⁵ J. F. Masingu isal oli olnud oma isalt päritud täielik suguvõsatabel, millest ta paljugi mäletas. Käsikiri ise oli 1879 Torma köstrimaja põlengus hävinud (Lipp 1907: 25).

¹⁶ Erinevalt Masingutest, Jõevälja kangrutel pärisorjuse ajal perekonnanimesid polnud. Nähtavasti oli tegemist mõisniku koolitatud pärisoriste käsitöolistega, kes töötasid mõisa ja võib-olla ka müügi jaoks.

¹⁷ EAA, 1258-2-1, l 148 p.

Siiski leiame tema jälje 1762. aastal, mil sünniregistris on „*An Kaia-verre Kangru Kristiani und Kokka Jani Kaddri Hurkind* [hooralaps, s.t sündis liiga vara või üldse enne pulmi]“, sünd 9. aug. 1762, vade-riteks *Lillo Mihkli n Ann, Jöevälja Karli t Mari ning Kokka Jaani p Mart*.¹⁸ Juba 7. oktoobril on aga pastor teinud sissekande Kangru Kristjani tütre Anne surmast, kelle ema kogemata unes lammatanud.¹⁹ Niisiis ei saa see Kristjan samal ajal olla Lohusuu köster, seda enam, et samal paaril on 14. juunil 1763 (see on ka O. W. Masingu sünniaasta) ristitud poeg Juhan.²⁰ Seega võime Jöevälja kangrud Masingute sugupuust välja jätta ning tulla tagasi selle Möldri Miku poja juurde, kellest sai tulevase suurmehe isa. Usun, et Lipu informaatorit tuleb usaldada rohkem kui heitlikku nimekirjutust.

Maarja-Magdaleenast Lohusuule

Kuna Lipp peab tollaegset Maarja-Magdaleena pastorit Christian Schmidt'i väga hoolikaks, pole mõnede sündide ja muude toimingute kirikuraamatust väljajäämine usutav, näiteks see, et Mikul võis pärast kaksikuid 1732. a märtsis ja tüdart 1734. a septembris või nende vahel sündida ka poeg Kristjan. Lipp on küll tsiteerinud Torma kirikuvisiitatsiooni 1775. a veebruarist, kus Maarja-Magdaleenast pärit köster Christian Masingu vanuseks on öeldud 38 aastat, nii et ta võinuks olla sündinud ka 1736. aastal, aga õigustatult usaldanud rohkem O. W. Masingu andmeid, kui see kirjutab, et isa elas 71-aastaseks, millest Lipp tuletas sünniaasta 1733 (Lipp 1907: 146–148).

Talupoegade ehk mittesakste sünniregistris on nimi Kristjan 18. sajandi esimesel poolel üsna haruldane. Sõnaalguse topeltkonsonant pole eestlasele kunagi suupärane olnud, ja selline nimi, samuti varjatud topeltnimed nagu Annika, Marlies või Marlena, tähistas püüdu olla teistest parem või peenem, mida kangrud ja muud „antvärgid“ kahtlemata püüdsid olla. Kes juba paremasse seltskonda pääses, see saksastas ka nime, nagu näiteks Jaaniks ristitud Vändra Törvaaugu kõrtsmiku,

¹⁸ EAA, 1258-2-2, l 38.

¹⁹ Samas, l 80.

²⁰ Samas, l 45 p.

perekonnanimeta Ado ja Malle poeg, kes köstriks saades nimetas end esmalt Johan Jenseniks, siis Jannseniks ning redaktorihärraks hakates Johann Woldemar Jannseniks.²¹ Seega, eeldades, et meil on tegemist nime muutusega, sobiks hilisemaks Christianiks, kes abiellus (väidetava) aadlipreili Anna Ludovica Hildebrandtiga, ka üks Möldri Miku 1732 sündinud kaksikutest Toomas. Tema otseseid jälgi dokumentides esmapilgul ei leidu ja kuigi Lipp pidas teda esialgu perekonnapärimuse põhjal möldriks, lükkab ta samas pärimuse ümber, tõestades, et too ei saanud kuidagi olla Sangastes mölder, ja arvates, et ta võis olla rännanud Eestimaa kubermangu (Lipp 1907: 77).

Vahest annab tõe lähemale jõudmiseks niidiotsa 1933. a *Geschlechterbuch* (lk 328–348), kus, Lipu tabeleid järgides, Toomale ekslikult omistatakse pojad Karl Johann ja Johann Reinhold (nagu allpool näeme, on need Kõrendu koolmeistri Hansu lapsed), kuid tema enda kohta öeldakse, et ta olnud väidetavalt Lohusuu köster. See veidi kummaline perepärimus²² kinnitab oletust Tooma nimevahetusest, sest Lohusuu köster alates 1759 oli just O. W. Masingu isa Christian Masick/Masing. Enne teda pidas seda ametit 1757 surnud Johann Masick, kelle vanust pole märgitud, kuid kelle lesk Mari viis aastat hiljem surres oli 54-aastane.²³ Mõlemad olid koguduses populaarsed vaderid. See Johann võis olla esimese teadaoleva samanimelise Maarja-Magdaleena köstri (1685–1734) poeg Johann, kelle kohta Lipul (1907, teine leht) andmed peale umbkaudse sünniaasta (1723) puuduvad. Samuti on võimalik, et tegemist oli Helmiku Jaani poja Johanni ja tema naise Mariga (vt eespool). Siis oleksid Johanni eluaastad 1716–1757, mistõttu see variant tundub isegi usutavam. Nii üks kui teine oleks O. W. Masingu isa Toomase/Christiani lallepoeg, mis ju õigus-taks tema kutsumise vabanenud kohale. Lühiajaliselt oli köstriks

²¹ Temast olen kirjutanud raamatu *Postipapa* (Salupere 2006). Selles on juttu ka Koidula vanaemast, aidamees Henu tütre, kes ristiti Lies'iks, abielludes oli *Lelle vaba toatüdruk Lies*, esimese lapse sündides perekonnanimeta Elisabeth, kolmanda tütre ehk Koidula ema Annette Emilie sündides Anna Elisabeth Koch, sündinud Henning. Niisugused üleminekud olid väga tavalised ja neid peeti loomulikuks.

²² Kummaline seepärast, et ei haaku samas toodud väitega, nagu oleks väidetav Tooma poeg, Sangaste köster Karl Johann Masing olnud möldri poeg. Möldriks jäi Tooma kaksikvend Andres.

²³ EAA 1265-1-60, lk 268 ja 275.

Daniel Lecht ja 1759 ilmub Christian Masick, kelle saatusest enne tulekut Lohusuule varem andmeid leitud ei olnud. Püüame tõestada, et meil on siiski tegemist mölder Miku 1732 sündinud kaksikutepaari Toomaga, kes ei olegi päriselt kirikukirjadest kadunud.

Sünniregistrite veelkordsel sirvimisel osutus, et 1752. aasta novembris on ristitud Kaiavere metsast Lillo Lauri Jüri poeg Tönno, kelle vaderiteks on Helmiko Jüri ja „*Möldre Tomas Kirk Issanda sullan*“.²⁴

Kuna möldri poeg Toomas on töötanud Maarja-Magdaleena kirikumõisas sulasena, on ülimalt tõenäoline, et just tema on abiellunud kirikuisanda, pastor Christian Schmidtiga veidi üleküpsenud kasvandiku või hoolealuse preili Anna Ludovica Hildebrandtiga ja selles seoses oma nime muutnud. Martin Lipu oletuse kohaselt võis Anna Ludovica kasvandikuna elada pastor Schmidtiga peres ja olla tema hoolealune (Lipp 1907: 158–161, 168–169). Rahvapärinus on teda nimetanud pastoriproua õeks ja seostanud legendiga kõrgest soost neitsist, kes kirikumõisast Masingute vabaduskirjad leidnud, mis toonudki kaasa abieliu ühega neist (vt eespool ja Salupere 2012: 40–43). Legendil sellest, et Masingute priiuseprotsessiga seostatavad dokumendid olevat kirikumõisast leidnud pastoriproua väidetav õde, võib tõepõhi all olla. Ainult, kuna sündmused kirikumõisas toimusid sajandi keskel, said need olla seotud eelnimetatud Melissino algatatud vabade inimeste nii-öelda inventuuriga. Rahvasuu on selle asjaolu liitnud kolmkümmend aastat hiljem toimunud protsessiga.

Maarja-Magdaleena kirikuraamatud katkevad pärast 1752. aastat kaheksaks aastaks ja sissekanded algavad uuesti 1761, nii pole meil vahepealsetest sündmustest ega Tooma või Anna Ludovica käekäigust mingeid andmeid, kuni 1759. aasta 27. juunil on Torma pastor Johann Georg Eisen (1717–1779) Lohusuu eesti pihtkonnas teinud järgmise sissekande: „*Lohhusust. Helena Scharlotta I/sa/ Christian²⁵ Masick M/utter/ Anna Ludewicka. w/aderid/ 1) Peetre Jürri n/aine/ Lohhusust 2) der Herr Leiteland [Leutenant] Reuer von Kondi.*“²⁶

²⁴ EAA 1258-2-1, l 142.

²⁵ Pastor Eisen (Lohusuul 1746–1774) kirjutab kõigil juhtudel Christian, selle nimelisi on tema koguduses silmatorkavalt palju. Seevastu pastor Schmidtil Maarja-Magdaleenas leiame ainult Kristiane või Kristjaneid.

²⁶ EAA 1265-1-60, lk 182.

Lipp eeldas, tuginedes ühele O. W. Masingu repliigile oma õe vanuse kohta kirjas superintendendile, et esimene laps sündis umbes 1755 ja abielu pidi teoks saama 1754 (Lipp 1907: 163). Sissekanne paneb asjad paika. O. W. Masingu õe ristimisaja ja -koha viite täpsustas juba 1976. aastal kõige teenekam O. W. Masingu uurija Leo Anvelt (1908–1983), kuid jäi justkui kahevahele, arutledes, kas ei või olla tegemist hiliste ristsetega (Anvelt 1976: 481–484). Tol ajal oli see kahtlemata välistatud, et kelle tahes laps võinuks olla mitu aastat ristimata, kõstrist rääkimata.²⁷ Maarahva juures peeti üldjuhul kinni kuni kolmepäevasest intervallist sünni ja ristimise vahel. Ka Masingu 1825. aasta kirjas tähendab „70-aastane“ ligikaudset määratlust. Vanemate kirikuraamatute surnuteregistris tähendab näiteks vanus „80 aastat“ üldjuhul „väga vana“ ega anna kindlat pidepunkti sünniaja määramiseks.²⁸

Samade vanemate, nüüd juba kohaliku kõstri Christian Masingu poja Otto Wilhelmi sünd 28. okt 1763 on registreeritud saksa pihtkonnas. Ta ristiti 2. novembril, vaderiteks Ninase (*Nennal*) postikomissar ja nähtavasti tolle majalised samast.²⁹ Selgusetu on paari abiellumise aeg ning koht. O. W. Masingu ema oli mehest vähemalt üheksa aastat vanem (suri 1809 märtsis, Masingu sõnutsi 85 aasta ja 1 kuu vanuselt, niisiis võis sündida 1724 veebruaris; leeris oli 1739), ja võis abielluda rasedana. Ei ole võimatu, et esimene laps Helena Scharlotta oli tegelikult Otto Wilhelmi poolõde. Polnud haruldane, kui härraste kõrvalehüpetel olid tagajärjed ning piigadele leiti peigmehed teatud hüvitise vastu, nagu kõrtsmiku, aidamehe või kõstri ametikoht. Koidula emapoolses suguvõsas on olnud tervelt kolm seesugust kindlalt fikseeritavat „hädamaandumist“ (Salupere 1993; 1998; 2006: 63) ning teatud kahtlused on ka Jannseni ema ja isa puhul, kelle abiellumise aeg ega koht pole teada, aga endine sulane Ado sai mingil põhjusel Vändra Tõrvaaugu kõrtsmikuks ja oli mõisaga üliheades suhetes.

²⁷ Anvelti eluajal oli see võimalik, minu enda õde ristiti 1935. aastal kolmeaastasena, kuigi ema kuulus Kristlikku Üliõpilasühingusse.

²⁸ Masing on ise Äksi kirikuraamatus pärast ühe 80-aastase Mari matmist 1822 hiljem juurde kirjutanud, et inimeste sõnutsi mäletas too Põhjasõja sündmusi, seega pidi olema vähemalt 120-aastane.

²⁹ EAA 1265-1-60, lk 174.

Ei tea, millest pastorid juhendusid, aga just niisugustel küsitavatel puhkudel pole abiellumise andmed pahatihti leitavad. Võib ka olla, et lapseotel vanemad ise püüdsid häbi (tanu all laulatust) vältida. Antud juhul on küll võimalik, et paar siiski laulatati Maarja-Magdaleenas, sest kiriklikud toimingud ei saanud ju ära jääda, hoolimata sissekannete puudumisest. Seejärel aga peeti paremaks kolida hiljuti surnud sugulase Johann Masicku lese juurde Lohusuule, kus terendas ka köstrikoht.

Kuna Tooma nime „saksemaks“ teisendada eriti ei anna, on vägagi mõeldav, et see (vahest abikaasa soovil?) muudeti mujale kolides lihtsalt peenemaks Christianiks. Polnud kindlasti raske oma kodukoha pastori käest uue nimega tõendit saada, liiati kui tegemist oli naise peaaegu et kasuisaga. Sajandi keskpaigast peale on nimi Kristjan/Christian kõigi Masingute ja muude saksemate perede ristsetel juba kaunis sagedane, ja üha rohkem pannakse lastele topelnimesid. Ka Lipu tabelitest on näha, et 19. sajandil on see peaaegu obligatoorne.

Christian Masickut nimetatakse Lohusuu köstriks alles oktoobris 1759, ta on nime Christian Masick/Masik/Masike/Masig (variandid esinevad mõnikord samal leheküljel) all eesti pihtkonnas üsna populaarne vader kuni 1770, mil nimi ühtlustub Masinguks, nagu see oli kogu aeg saksa pihtkonna armulaua- ja muudes sissekannetes. Tema abikaasa on pidevalt vaderiks saksa pihtkonnas, eestlaste juures harvem, kelle puhul teda nimetatakse kas *Lohhusu köster* s. *Fr Anna Ludevika*, *Fr Küstersche zu Lohhusu* ja lõpuks alates 1770 *Anna Ludevika Masingin*.³⁰ Masingu vanema õe ristiisa vanemad, major Reyher naisega on 1730ndatel sagedad armulauaalised Lohusuu koguduses, hiljem lisandub nende leitnandist poeg, kes 1743 on abiellunud ühe kaptenilesega. Tema ongi saladuslik ristiisa „Reuer“, võib-olla lausa tütre isa, aga vahest otsiti lihtsalt peenemat vaderit.

O. W. Masingu emast

Anna Ludovica v. Hildebrandti (1724–1809) kohta on üsna napilt andmeid. Hoolimata nime rootsipärasest kõlast on saksa leeris teda pigem peetud sakslaseks, eesti teatmikes siiski rootslaseks. Ta on

³⁰ EAA 1265-1-60, lk 210, 212, 214.

leeritatud Maarja-Magdaleena kihelkonnas 1739³¹ ja tema vend Ludwig Wilhelm samas 1731. aastal.³² Nagu märgitud, võis Anna Ludovica elada Lipu arvates kasvandikuna pastor Schmidt'i peres (Lipp 1907: 158–161, 168–169). Aastal 1752 elas ta veel Kaiaveres, mil *Frl Anna Ludovica von Hildebrandt* on ristsetel asendanud pastoriproua Schmidt'i, sündinud Schulzi.³³ Selles võib olla mingi tõde, liiati kui noor möldripoeg, nagu eespool nägime, parajasti kirikumõisas töötas.

Lipp on kirjeldanud enda poolt Rootsi tehtud päringuid Hildebrandt'ide asjus, saanud hulga vasteid ja sobivat „rüütlisugu“ leidmata loobunud edasistest järeldest (Lipp 1907: 159–160). Julgen arvata, et üks vastus siiski väärrib tähelepanu: „Johst Heinrich von Hildebrand on 1703–1722 kornet ja leitnant rügemendi „Estlandska Adelsfanan“ juures olnud. Tema on aastal 1731 rittmeistrina surnud ja abielus Anna Catharina Helleriga olnud“ (Lipp 1907: 159). Anna Ludovica koos õe ja vennaga võib olla pärit sellest, pärast Põhjasõda või hiljem Eestisse asunud leitnandi/rittmeistri perest, kus pereema võiski olla pastoriproua sugulane. 1724–1729 on nad nähtavasti elanud lähedases Koeru kihelkonnas³⁴ ja võisid kolida Kaiaverre pärast pereisa surma. Siit hargnebki romantiline legend Rootsi ohvitserist, mida Lipule emotsionaalselt jutustas Masingu noorem tütar Rosalie (1822–1907), omistades vanaema nime vanaisale, kes duelli pärast olevat Rootsist põgenenud koos sekundant La Trobega ja olnud sunnitud varandusest loobuma ning nime muutma (Lipp 1907: 3–4). Prantsuse aadlik John Frederick de La Trobe (1769–1845), arst, kunstnik ja Liivimaa populaarsemaid heliloojaid, hilisem Tartu Muusikaseltsi asutaja, oli tõepoolest Äksi Masingute perekonnasõber, kuid tulnud otse Inglismaalt, kuhu nende perekond oli omal ajal põgenenud Prantsusmaalt hugenottide tagakiusamise eest. Jaan Kross on oma „Keisri hullus“ selle erudeeritud ja

³¹ EAA 1258-2.1, l. 184.

³² Samas, l. 182. Sissekandes on nime Hildebrandt ette hiljem teise tindiga lisatud aadlitiitel *von*. Õe leeritamisel pole seda oluliseks peetud.

³³ Samas, l. 188 p.

³⁴ Koeru kirikuraamat 1711–1800, mida on peetud eraldi „aadlike ja muude seisusega isikute“ (*Adeliche und andere Standes Persohnen*) jaoks, on vaderitena jäädvustanud 1724: *Fr. Rittmeisterin Hildebrandt geb v. Heller*; 1729: *Hr Rittmeister Hildebrand*. EAA 1236-1-149, l. 144 p, 145.

üllameelse inimese kuju tugevasti vaesestanud. Masingu tütre hilis-
mälus segunesid varases lapsepõlves – ta oli isa surres vaevalt kümne-
aastane – kuulnud lood ja nimed hoopis isemoodi.

Lipp on tsiteerinud Tallinna saksakeelses nädalalehes Masingu
avaldatud järelehüüet oma 11. märtsil 1809 surnud emale (Lipp 1907:
168–169). Kui nekroloogis öeldut elu lõpuni säilitatud „haruldase vaimu
elavuse ja lahkuse“ kohta võibki võtta teatud reservatsiooniga, siis
Masingu elu lõpuni kestnud tänulikkust ema vastu on nimetanud
ka Äksi naaberkihelkonna Palamuse õpetaja Ludwig Kolbe (1792–
1843), kes Masinguga tihedalt suhtles, samuti on säilinud on mõned
kirjad. Ta oli tõenäoliselt ka ise eesti päritolu (Salupere 1998: 160–162,
163–169), oli abielus täiseestlase, Masingu lellepoja, Sangaste köstri
Karl Johann Masingu tütreaga. Ta on surnud praosti asendades Äksi
kirikuraamatusse sisse kandnud Masingu lühieluloo, kus muu hulgas
nimetab tema õpinguid Halle ja Leipzigi ülikoolides.³⁵ Kahtlemata oli
tal sellest juttu Masingu endaga, aga viimase tuntud elulugudes pole
Leipzigi õppimist mainitud.

Kõrendu koolmeistri lesk ja tema neli poega

Seniseid teadmisi ja Lipu suguvõsatabeleid muudab põhjalikult
Torma kirikuraamatu eesti pihtkonna surnuteregistris leiduv pastor
F. G. F. Asveruse pikem 1808. a sissekanne kohaliku köstri Heinrich
Masingu ema Anna kohta, kes surres loetles oma lapsi ja lapselapsi.
See kõlab: 24. [märtsil] suri ja sai 29. maetud siinse köstri Heinrich
Masingu tarmukas ema (redliche Mutter) Anna. Tema õnnis mees
Hans Masig oli koolmeister Kõrendu külas. Selle Kaiavere kool-
meistriga sigitas ta 9 last, kellest 5 on talle igavikku ette läinud,
4 jäävad teda leinama 1) kohalik köster Heinrich Masing, 2) Avinurme
kihelkonna koolmeistri Tomas Mettigi abikaasa Eva³⁶, 3) Sangaste
köster Karl Masing, 4) Rakvere köster Johann Reinhold. Ta on nelja

³⁵ EAA 1266-2-5, l. 21.

³⁶ EAA, 1258-2-4, l 166. Abieluregistri sissekanne 18.11.1774: *Laiuse Mõlri Tomas + õnsa Koli Hanso t. Ewa*. Niisiis abiellus Eva perenimeta möldripojaga, keda hiljem on nimetatud ka „raamatupidaja Mettigiks“.

lapselast nr 2-lt, viit lapselast nr 3-lt ning nr 4-lt kümmet lapselast näinud. Kaks lapselapselast [edasi on sissekanne eesti keeles ning enam-vähem hääliduspärasest kirjaviisist] kolmandama põlve lapsed on näinud. NB esimesest pojast Kristian Masingilt on ta 11 pojalapsi näinud. Tütrest, kes Pühajõe köstrile läks, on ta näinud 3 pojad ja 2 tütreid – 2 pojad on Torma köstri juures kasvoolapsed. 3-mas pois on Nõo kihelkonna koolmeistri jures. Mõlemad tütreid on onno holeks Rakweres.

[saksa k] *Kadunuke sai 78-aastaseks, surm vabastas ta raskest haigusest.*³⁷

Selle Venevasevere Luka/Luuka Jaani tütre Anne täpne sünniaeg Kaiaveres on teada – 29. detsember 1729,³⁸ praktiliselt 1730, nii et ta oma vanuse hindamisel ei eksinud. Ilmselt on ka ülejäänud andmed täpsed. On imekspandav, kui hästi oldi kursis kaugemal elavate sugulaste eluga kirjavahetuse-eelsel ajal, sest kuigi rahvas valdavalt oskas lugeda, olid isegi kirjutada oskavad koolmeistrid pigem erandiks, kirja saatmine pealegi väga kallis. Eelkõige teadis Anne muidugi oma üheksat last. Lipul oli andmeid vaid Kõrendu koolmeister Hansu kahest pojast – Kristjanist ning tolle 8 lapsest (Anne sõnutsi 11) ja lasteta Torma köster Hindrikust või Heinrichist (Lipp 1907: 5. leht).

Huvitaval kombel ei jõudnud sajand hiljem ka Lipuni teadmine Kõrendu koolmeistri noorematest poegadest: nimelt et Kristjani ja Hindriku lihased vennad olid ka Sangaste köster Karl Johann Masing oma 5 lapsega ja 14 (tollal veel 10) lapsega Rakvere köster ja muidki ameteid pidanud Johann Reinhold Masing (Lipp 1907: 6. ja 7. leht). Viimase kahe järeltulijate hulgas on olnud ridamisi pastoreid, professoreid, kindraleid jne, kes kõik, ja seda enam nende järeltulijad, olid ning on veendunud baltisakslased ning on pidanud ja peavad end eraldi suguvõsaharuks. Nii on see kajastunud ka T. Karjahärmi ning V. Sirki monograafias Eesti haritlaskonna kujunemisest (Karjahärm, Sirk 1997: 24). Lipp oletas perekonnapärimuse põhjal, et nende isa võis olla üks Möldri Miku 1732 sündinud kaksikutest Toomas, ja see on üle võetud ka baltisakslaste pärimustes ning genealoogilistes tabelites,

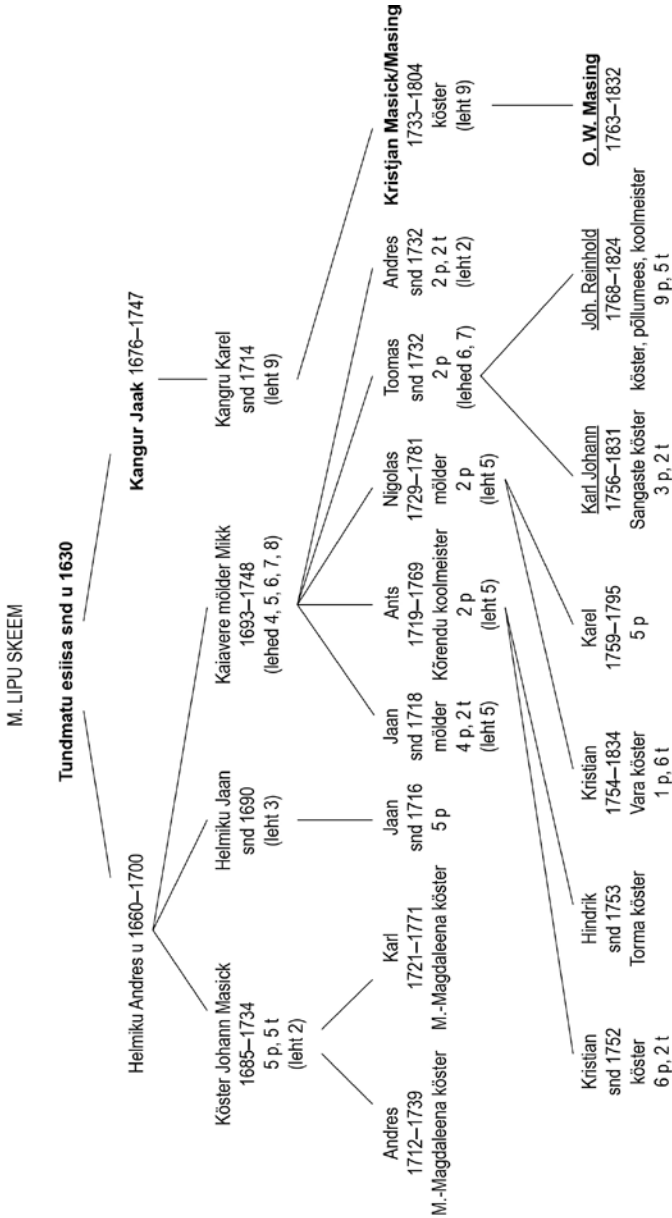
³⁷ EAA 1265-1-65, l 280.

³⁸ EAA 1258-2-1, l 88.

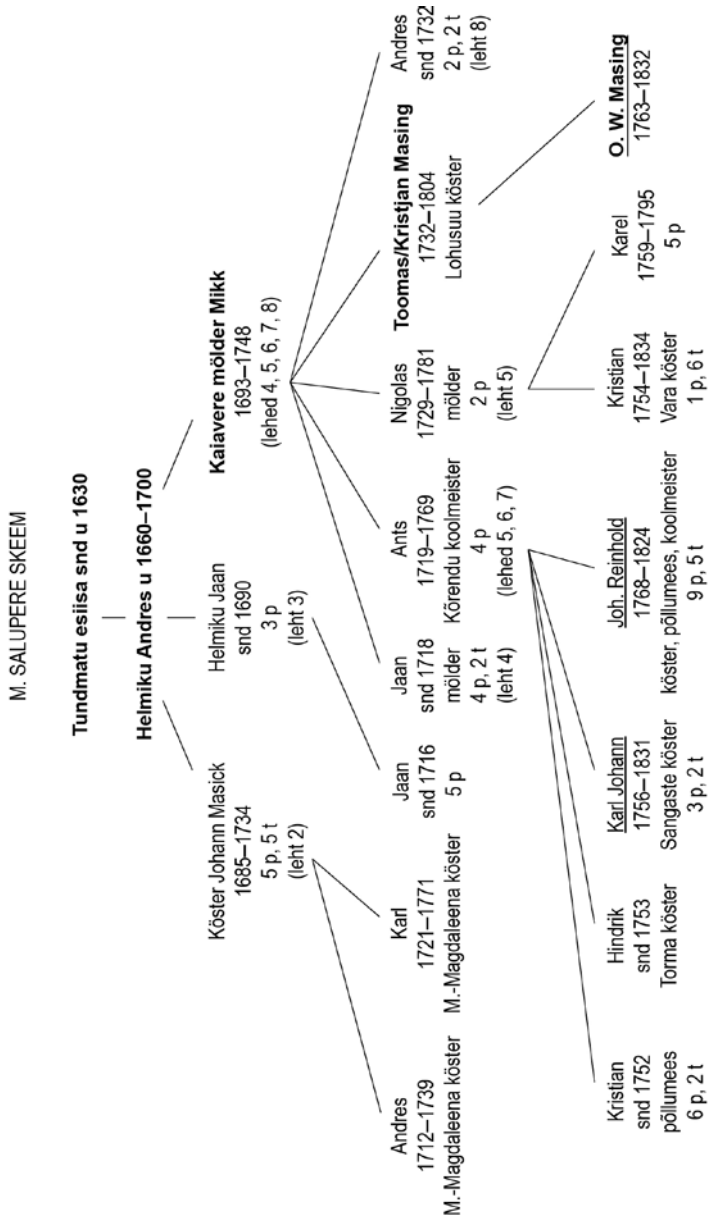
kuigi ükski dokument seda ei kinnita. Karl Johanni (1756–1831) ning Johann Reinholdi (1768–1824) eeldatavad sünniajad Maarja-Magdaleenas jäävad meetrikaraamatute puudumise perioodidesse. Ka leeritamise andmeid pole seni leitud. See sunnib arvama, et nad pärast isa, Kooli-Hansu surma 1769. aasta algul või juba tema haiguse ajal võisid sattuda kasuperedesse mõne jõukama sugulase juurde (seda arvamust toetab nende nähtavalt parem haridus) ning unustasid päris kodu. Vanemad vennad omakorda unustasid nende olemasolu. Ema aga ei unustanud ning jälgis kõigi laste käekäiku. Vendade järglased kolmandas põlves hakkasid juba sugulustki eitama, nagu Lipp on tsiteerinud Vastseliina pastori Gustav Masingu (1832–1901) vastust oma küsitluskirjale: „Minu wanaisa ja O. W. Masing ei olnud mitte vennad, ja kui neil ka vististi üks esiisa on olnud, siis ei olnud nad mitte lähedalt sugulased, nagu mina seda oma isa käest olen kuulnud, kellele see suguluse aste mitte kogunisti selge ei näinud olevat ... Ühes O. W. Masingu kirjas, mis pääle minu isa surma leiti, ei nimetata minu isa mitte sugulaseks“ (Lipp 1907: 152–153). Kirjutaja vanaisa oli Sangaste köster Karl Johann Masing, keda tuleks pidada Otto Wilhelmi lellepojaks. See, et järglastel oli sugulusastme määramisega raskusi, on üpris mõistetav – nagu just nägime, salgasid lihased vennadki üksteist, olgu tahtlikult või tahtmata. Kui pole teada, millest Masingu mainitud kiri rääkis ja millised suhted kahe pastori (või pastori ja praosti, olenevalt kirjutamise ajast) vahel valitsesid, ei saa suguluse rõhutamata jätmisest midagi järeldada, Otto Wilhelm oli teadupärast pealegi üsna sirgjooneline ja konfliktne.

Vahelepõikena olgu öeldud, et O. W. Masingu suur austaja, temast 56 aastat noorem „postipapa“ Jannsen suutis oma eluajal nii laste kui ka biograafide eest varjata oma sünni ja varast lapsepõlve kõrtsmiku peres, millest ei räägi ka ükski pärimus, ning tänapäevani räägitakse veskitoast, lisades häbelikult „mõlder ja kõrtsmik“. Niipalju siis mälust ja pärimuste usaldatavusest, mis on iseendast ammendamatu uurimisteema, kusjuures me kogeme pidevalt informatsiooni muutumist tundmatuseni, nagu tuntud telefonimängus.

Pärimustes räägitakse, nagu oleks Karl Johann Masing enne 1784 Sangaste köstriks saamist seoses priiuseprotsessiga varjanud end hoopis kellegi mõisavalitsejast Masingu juures Arukülas Eestimaa

Joonis 1. Masingute suguvõsa algus Martin Lipu (1907) järgi (nime järel esitatud eluaastad või sünniaasta). Viienda põlvkonna isikutest vaatab *Geschlechterbuch* (1933) kolme viimase – Karl Johanni, Johannes Reinholdi ja Otto Wilhelmi (alla joonitud) – põlvnemist ja järglasi.

Joonis 2. Masingute suguvõsa algus (nime järel esitatud eluaastad või sünniaasta). Autori uurimistööl rajanev skeem. Viienda põlvkonna isikutest vaatab *Geschlechterbuch* (1933) vaid Karl Johann, Johannes Reinholdi ja Otto Wilhelmi (alla joonitud) põlvnemist ja järglasi. Kõik ülejäänud arvukad Masingud jäävad ka meie siinsest vaatlusest välja, kuid juba kolmanda põlvkonna poegade arv kinnitab, et neid polnud vähe, ja tähtsaid mehi on palju ka eestlasteks jäänud Masingute hulgas.

kubermangus.³⁹ Dokumendid seevastu kinnitavad, et juba 1780. aasta algusest kuni 1783. lõpuni on Kõrendu Kaarli poeg Karl Masing olnud Pärnu-Jaagupi Kergu abikiriku köster ja pea iga teise vastsündinu vader.⁴⁰ Tema kohale tuli 1784 neljakümneks aastaks Koidula vaarisa Andreas Koch (Salupere 1993: 708–719; 1995: 339; 1998: 179–193; 2006). Masing läks sealt Sangaste köstriks, abiellus eestlanna Wingi (Fink) Eewaga ja sai Vastseliina pastori ning muude tähtsate meeste isaks ja esiisaks. Perekonnapärimuste järgi Lipu raamatus, mida kordavad ka saksa autorid, ei olevat ta aga olnud mitte mingi koolmeistri poeg, vaid hoopis auväärsema möldri poeg (tegelikult oli see hilisem Sangaste mölder Abraham (1766–?) tema lallepoja poeg). Mitte üheski pärimuses ei mainita Karl Johanni isana Kõrendu koolmeistrit, samuti tema nelja-aastast dokumenteeritud köstrikarjääri Pärnu-Jaagupis.

Kokkuvõtteks

Eelöeldu võimaldab Otto Wilhelm Masingu suguvõsatabelile Martin Lipu tehtuga (joonis 1) võrreldes koostada hoopis teistsuguse alguse (joonis 2). Selle järgi tuleks liita Lipu lehed viis, kuus ja seitse: tõsta viiendalt lehelt Möldri Miku laste hulgast eraldi välja nr 2 – Kõrendu koolmeister Ants oma Lipu poolt toodud järglastega ning asendada tema nimega kuuenda lehe Möldri Miku poja Tooma kui Karl Johanni isa nimi; samuti seitsmenda lehe Johann Reinholdi isa nimi.

Üheksas leht (Jõevälja kangrud) muutub Masingute sugupuus ülearuseks. Selle teise põlvkonna esimene laps Kristian jääb Jõevälja kangruks, Lohusuu köster Christian aga liigub oma kohale uuendataval lehel kui Möldri Miku poeg Toomas *alias* Christian.

Usutavasti suutsime lugejaid veenda O. W. Masingu sugupuud korrigeerima, samuti pärimustesse ja mälestustesse ettevaatlikumalt suhtuma.

³⁹ Koeru kihelkonnas Arukülas on opmann Masing töötanud hoopis 1790. aastatel. Ta on seal ristinud kaks last, aga tema ega naise nime pole nimetatud.

⁴⁰ EAA 1280-2-3.

Kirjandus

- Anvelt, L. 1976.** Õiendusi ja täiendusi O. W. Masingu elukäigu asjus. – Keel ja Kirjandus, 8, 481–484.
- Geschlechterbuch 1933** = Baltisches Geschlechterbuch, 1 (bearbeitet in Gemeinschaft mit Alexander von Pezold). Deutsches Geschlechterbuch (Genealogisches Handbuch bürgerlicher Familien), Bd. 79 (herausgegeben von Bernhard Koerner). Görlitz: Starke.
- Karjahärm, T., Sirk, V. 1997.** Eesti haritlaskonna kujunemine ja ideed 1850–1917. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Lipp, M 1907.** Masingite suguvõsa. Hariduse- ja perekonnaloolised uurimised. Kirja pannud Martin Lipp. Eesti Kirjanduse Seltsi toimetused, 3. Tartu: Postimees.
- Masing, J. 1910.** Die Nationalität der Familie Masing. Eine Entgegnung. Dorpat: Mattiesen.
- Masing 1995** = Otto Wilhelm Masingu kirjad Johann Heinrich Rosenplänterile 1814–1832. 1. köide: 1814–1818. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Salupere, M. 1998.** Tõed ja tõdemused. Sakste ja matside jalajäljed nelja sajandi arhiivitolmus. Tartu.
- Salupere, M. 2006.** Postipapa. Mitmes peeglis, mitmes rollis. Tallinn: Tänapäev.
- Salupere, M. 2012.** Kultuuriloolisi vaatlusi Tartu teljel. Tartu: Ilmamaa.

PRÄZISIERUNGEN UND ERGÄNZUNGEN ZUM STAMMBAUM DER MASINGS

Zusammenfassung

Fast zwei Jahrhunderte nach dem Tod des ersten bekannten Publizisten und Sprachwissenschaftlers estnischer Herkunft Otto Wilhelm Masing (1763–1832) ist dessen tatsächliche Abstammung noch immer ungeklärt. Der vorliegende Beitrag möchte hier Klarheit schaffen.

Im Jahr 1907 veröffentlichte Martin Lipp eine Untersuchung über das Geschlecht der Masings mit auf den ersten Blick sehr gründlich erscheinenden genealogischen Tabellen (Abb. 1). Alle nachfolgenden Autoren haben sie einschließlich entscheidender Irrtümer in gutem Glauben übernommen, diskutiert wurde allein über die nationale Zugehörigkeit. Lipp belegte die estnische Herkunft der Masings, dieses kritisierte im Jahr 1910 der Apotheker Johannes Masing in seiner deutschsprachigen Entgegnung. Im 20. Jahrhundert haben deutsche Autoren dieselben Tabellen um spätere Nachfahren ergänzt und betonten die Abstammung von einem Offizier aus Gustav Adolfs schwedischer Armee.

Im Aufsatz konzentrieren wir uns erstens darauf, den tatsächlichen Vater des berühmtesten Vertreters des Geschlechts der Masing, Otto Wilhelm, zu ermitteln, zweitens auf Korrekturen bei den Familienschemata von Martin Lipps „Das Geschlecht der Masings“ (Abb. 2)

Der kurioseste Irrtum Lipps ist das Auffinden von Otto Wilhelm Masings Vater Christian, für den er den einzigen Kristjan mit geeignetem Geburtsjahrgang (1733) im Geburtsregister von St. Marien-Magdalenen (estn. Maarja-Magdaleena) hielt. Es hat weder ihn noch spätere Autoren gestört, dass die Eltern dieses Kristjan – der Weber Karel in Jewälja (estn. Jõevälja) und seine Ehefrau Annika – nicht mit den Masicks/Masings in Beziehung standen (die Verwandtschaftskreise sind komplett verschieden), auch hat keiner der Weber aus Jewälja irgendwann den Nachnamen Masing getragen. Weiterhin hat der von Lipp aufgefundene Kristjan noch als Kangru Kristjan im Jahr 1763 in Jewälja die Geburt seines Sohnes Juhan registriert und

konnte nicht der Vater des im selben Jahr in Lohusu (estn. Lohusuu) geborenen Otto Wilhelm Masing sein. Doch es gelang zu ermitteln, dass einer der 1732 dem Möldri Miku geborenen Zwillinge namens Toomas für einige Zeit auf dem Kirchgut St. Marien-Magdalenen als Knecht gearbeitet hatte. Also erscheint seine Ehe mit Anna Ludovica von Hildebrandt (1724–1809), der Schutzbefohlenen des dortigen Pastors, doch als viel glaubwürdiger, weshalb der Knecht im Amt des Kösters von Lohusu unter dem „vornehmeren“ Namen Christian erschien.

Die genealogischen Tabellen Lippis werden durch eine längere Eintragung aus dem Jahr 1808 im Sterberegister der estnischen Gemeinde des Kirchenbuches von Torma über die Mutter des örtlichen Küsters Heinrich Masing, Anna, die Witwe des Schulmeisters von Kõrendu, gründlich geändert. Diese listete im Sterben liegend ihre neun Kinder und ihre Enkelkinder auf. Lipp verfügte nur über die Angaben zweier ihrer Söhne – über Kristjan und seine acht Kinder und über den kinderlosen Küster von Torma, Hindrek (Abb. 1). Ihre jüngere Brüder – der Küster von Sagnitz (estn. Sangaste) Karl Johann Masing mit seinen fünf Kindern und der Küster von Wesenberg (estn. Rakvere) und Buchhalter Johann Reinhold Masing mit 14 Kindern (damals noch zehn am Leben) – sind laut Lipp (1907, Tabellen 6 und 7) die Nachfahren von Toomas, unter denen eine Reihe von Pastoren, Professoren, Generälen usw. auftraten. Diese alle und noch mehr ihre Nachkommen waren überzeugte Deutschbalten und hielten sich für einen eigenen Zweig des Geschlechts. Dieser Zweig wird als einziger der Masings in der deutschbaltischen Überlieferung und in den genealogischen Tabellen behandelt, zusammen mit den Webern aus Jewälja und Otto Wilhelm Masing.